

Tájhasználat váltás a Tisza mentén

A vízvisszatartás és a vízkészletekkel való mennyiségi gazdálkodás a VKI fő célkitűzései közé tartoznak. Ezeket a célokat különösen indokoltá teszik a szélsőségesé váló időjárási viszonyok és vízjárások (árvizek, belvizek és aszályok váltakozása). A jelenlegi, vizek gyors levezetését szorgalmazó rendszert tehát időszerű felváltani a vizek visszatartásával, ahogyan az anyag erre sok helyen utal is. Ennek az újszerű szemléletnek a Tisza mentén a **Vásárhelyi Terv Továbbfejlesztése** (VTT) program lett volna a kerete, esélye. A Tisza részvízgyűjtő VGT foglalkozik is a VTT-vel, ám megállapításai, utalásai idejétmúltak, illetve helytelenek, elmulasztja felhívni a figyelmet több komoly problémára.

A Vásárhelyi Terv Továbbfejlesztése

Az anyag úgy említi a **VTT programot és annak szakmai tartalmát** (132. és 231. oldal), mintha minden az eredetileg elfogadott koncepció szerint haladna. Az eredetileg elfogadott koncepció alatt a 1107/2003 (11.05) Kormány határozatot és az annak háttéréül szolgáló, a VÁTI Kht. által készített szakmai programot értjük. A VTT ugyanakkor mára elvesztette eredeti komplexitását, árvízvédelmi programmá egyszerűsödött. Ezt a lényeges változást egy VKI Tisza részvízgyűjtő VGT-ben szerintünk alapvető fontosságú kitérni, hiszen az így elszalasztott lehetőség igen jelentős. Ezen felül a VGT jelenlegi tartalma a félrevezető VTT hivatkozásokkal egyszerűen téves, a VTT program ugyanis jelenleg nélkülözi a komplexitást, különösen a tájhasználat váltásra annak idején 2003-ban javasolt program elemeket. **A tájhasználat váltás nem indult el**, sőt még az arra irányuló törekvések is elakadtak évekkel ezelőtt. Ahogyan alább arra kitérünk, jelenleg éppen az eredeti célkitűzésekkel ellentétes értelmű törvénymódosítás (2004. évi LXVII. törvény) van előkészítés alatt.

A VTT hivatkozása a VGT-ben ezért teljes átdolgozást kíván, számot adva a valóságról, az eredeti célkitűzésekkel ellentétes jelenlegi tendenciákról, és ennek ismeretében a javasolt, VKI által megkívánt korrekcióról, intézkedésekről.

Ami a **finanszírozást** illeti, a VGT úgy fogalmaz, hogy a „1107/2003. (XI. 5.) számú, „a Tisza-völgy árvízi biztonságának növelését, valamint az érintett térség terület- és vidékfejlesztését szolgáló programról” című határozat elvileg megteremtette a VTT I. ütemének megvalósításához szükséges anyagi feltételeket” (231. oldal), ami szintén félreérthető és helyesbítést igényel. A program 2003-as tervezése és szakmai vitája idején az EU tagságunk által meghatározott támogatási rendszer még csak előkészítés alatt volt. Ekkor a VTT koncepció még központi pénzek megfelelő allokációját vetítette előre a program megvalósítására. EU csatlakozásunk után, 2005-2006 folyamán egyértelművé vált, hogy a források pályázati rendszerek formájában lesznek elérhetőek. Az eredeti VTT finanszírozási koncepció tehát itt elvérzett, a folytatásban a VTT megvalósítására pl. KEOP pályázatokat kellett előkészíteni. Ezeket az előkészületeket egyébként a vízügyi államigazgatás meg is tette, de már csak az árvízvédelmi célokra irányuló tartalommal. A program tehát részben ezáltal veszítette el komplexitását.

Az UMVP 'Vizes élőhelyek létrehozása és kezelése' célprogramja nem csak az anyagnyerő helyekre kellene vonatkozzon, ahogyan arra a VGT utal (232. oldal), és ez nem egyszerű köztözködés, hanem koncepcionális kérdés. A VTT komplex szemlélete éppen arra irányult, hogy a mélyen fekvő, mentett oldali ártéri területeken a térszinteknek megfelelő

haszonvételeket kell kialakítani és arra szükséges kifizetéseket meghatározni. Egy ártéri tájon tehát optimális esetben minden arra – térszint szerint – alkalmas területen vizes élőhelyet érdemes kialakítani, nem csak az anyaggyerő helyeken. Ez volna az ártéri tájgazdálkodás lényege.

Az árvízi vésztározók

Eddig a cigándi árvízi vésztározó készült el olyan formában, hogy ahhoz kapcsolódik egy tájgazdálkodási mintaterület, valamint a tározó kialakítása lehetővé teszi a rendszeres, évenkénti vízkivezetést a vésztározó funkció felül. Ezen felül készülnek a beregi vésztározó tervei, melyek szintén tartalmazzák a rendszeres vízkivezetést lehetővé tevő műtárgyakat. Ezekben az egykor víz járta, Tisza menti ártéri öblözetekben fontos lett volna kellő támogatás, előkészítés, népszerűsítés és képzés mellett valóban elérni a minél teljesebb tájhasználat váltást. Az „ártér reaktiválás szabályozott vízkivezetéssel” beépítése a VTT program egyik jelentős szemléletbeli váltása volt. Mára azonban látszik, hogy a gazdálkodók nem kapták meg azt a támogatást, tájékoztatást és szemléletformálást, ami ehhez a tájhasználat váltáshoz szükséges lett volna. Ennek legfontosabb oka tapasztalataink alapján a Földművelési és Vidékfejlesztési Minisztérium (FVM) hozzáállása az újjáélesztett (VTT) árterek tájhasználat váltásának kérdéséhez. A minisztérium nem tett lépéseket annak érdekében, hogy a tájhasználat váltáshoz kedvet csináljon az érintett területeken.

Az ártéri tájgazdálkodás ügye tehát rosszul áll hazánkban, ezt fontos volna megemlíteni, hiszen egy fontos lehetőséget szalasztunk el, amely a VKI szempontjából is pótolhatatlan.

Kérdéses, hogy az árvízi víztöbbletek szabályozott kivezetése és visszatartása nélkül megvalósítható-e hazánkban a készletekkel való kívánatos mennyiségi gazdálkodás, a folyók menti kistájak jó ökológiai állapotának megőrzése és a mezőgazdaság vízhiányának kezelése.

Javasoljuk ezért, hogy a VGT térjen ki erre a problémára és tegyen határozott javaslatot a VTT eredeti, 2003-ban tervezett komplex megvalósítására, a Tisza menti árterek újjáélesztésére szabályozott vízkivezetéssel.

A tájhasználat váltás kudarca

Az anyag szemlélete is tükrözi azt a felismerést, hogy a védett területek védelme nehezen biztosítható az azokat körülvevő és azokra hatással levő mezőgazdasági területek megfelelő, természetközeli használata nélkül. A mezőgazdaság környezeti terhelésének csökkentése természetesen a vizeink jó állapotának is egyik alapfeltétele. A tájhasználat, illetve művelési ág váltás ezért vizeink minőségének és ökológiai állapota védelmének egyik legfontosabb, a problémák okaira ható eszköze.

Ahogy arra fentebb utaltunk, az FVM kompetenciájába tartozik ennek a tájhasználat váltásnak a serkentése a támogatás politika, a tájékoztatás és a népszerűsítés eszközein keresztül. Meggyőződésünk, hogy ezzel a felelősségével a szakminisztérium nem élt, és jelenleg sem látható ennek a káros tendenciának a megváltozása.

A tájhasználat váltás ügyének elszabotálása különösen látványos volt az első elkészült VTT tározó, a cigándi tározó területén, ahol végig a beruházás megvalósításának 4 (!) éve alatt egyetlen gazdálkodói egyeztetés, felkészítés sem történt. Ezt a hiányosságot a beruházó VKKI sem igyekezett orvosolni. Az ártéri tájgazdálkodásra a tározó területén és a kapcsolódó

tájgazdálkodási mintaterületen jelenleg a gazdálkodók részéről nincs jelentős igény, ám ezen a történetek ismeretében nem is lehet csodálkozni.

Napjaink aktualitása a **VTT törvény módosításának egyik javaslata**, amely a VTT tározó területeken az eddig érvényben lévő, és az intenzív művelésre vonatkozó **korlátozásokat feloldja**. Ennek értelmében bármilyen művelési mód és vegyszer használat jogosult lenne támogatásra éppen úgy mint a tározókon kívüli területek. Ezzel a módosítással eltávolítjuk a tájhasználat váltás ösztönzését, azaz megadjuk a kegyelemdőfést az eredeti, komplex VTT koncepciónak, melyben – ha nem is tökéletes szakmai koncepció alapján - a Tisza menti tájhasználat váltás komoly szerepet és esélyt kapott. Ez a módosítás véleményünk szerint ellentétes a VKI szemléletével és a konkrét szennyezések veszélyei okán veszélyezteteti annak megvalósítását.

A VKI megvalósítása apropóján kérjük a hazai agrár-környezetvédelmi csomagok – különösen a vizes élőhelyekre vonatkozóak - felülvizsgálatát, megfeleltetését a VKI célkitűzéseinek. Ez érintheti a tájhasználat váltásra kínált kifizetések mértékét, a tájékoztatást és a népszerűsítést egyaránt. Egy ilyen irányú szemléletváltás nélkül a VKI számos célkitűzése, elsősorban a tájhasználat váltást feltételező célkitűzések egyszerűen irreálisak lesznek.

Cselószki Tamás
E-misszió Egyesület
cselelo@t-online.hu